

De vaandels van de Zwitserse Regimenten (1814 -1829)

Toen in 1814 en 1815 vier zwitserse regimenten geworven werden (zie Armamentaria Nr. 11 - 1976, p.67), werden vier gelijkkluidende capitulaties bekrachtigd, waarvan artikel 48 luidde: Le Régiment aura un drapeau, portant d'un coté les armes de la Maison Souveraine des Pays Bas, et de l'autre celles des cantons, qui auront pris part à la formation de ce régiment: Ce drapeau sera attaché au premier bataillon.

Op 24 juli 1814 had de souvereine vorst (later Koning Willem I) de luitenant-generaal Janssens benoemd tot voorzitter van de 'Commissie voor de compleete inrichting van het Militaire Wezen', die op 26 augustus reeds adviseerde de bestaande bataljons infanterie in regimenten te verenigen en aan elk van die regimenten slechts één vaandel te verlenen.

Door het besluit van het Wener Congres om België met Nederland te verenigen, de terugkeer van Napoleon, de aanname van de koninklijke waardigheid door Willem I (op 16 maart 1815) de vereniging van de Noord- en Zuidnederlandse troepen en de vijandelijkheden tegen Frankrijk (Quatre-Bras, Waterloo, inname van Parijs) duurde het tot 8 oktober 1815 eer dat de bataljons verenigd werden in Afdelingen (die in 1841 regimenten genaamd werden).

Op 28 juni 1816 adviseerde de inmiddels benoemde eerste Inspecteur-Generaal der Infanterie, de luitenant-generaal Ralph Dundas Baron Tindal opnieuw het verlenen van één vaandel aan elke afdeling infanterie.

Daar inmiddels de parlementaire beraadslaging over de militie-wet op gang was gekomen, waardoor een wijziging in de legerorganisatie voortdurend mogelijk bleef, duurde het tot 19 mei 1820 eer de contracten voor de levering van 17 vaandels en 10 standaarden konden worden afgesloten.

Voor de Zwitsers was dit oponthoud onnodig en onaanvaardbaar daar hen bij de capitulatie een vaandel was toegezegd, waarvan de uitvoering, zij het globaal, tegelijk was vastgesteld. Generaal-majoor Auf der Maur, commandant van het Regiment Zwitsers Nr 32 zond op 17 februari 1816 een ontwerp voor een vaandel aan de koning met het verzoek dit in Zwitserland te mogen bestellen, waarna het aldaar door een katholiek geestelijke gewijd kon worden. De Commissaris-Generaal van Oorlog lichtte dit verzoek toe met de opmerking dat de wijding 'goede gevolgen zou hebben voor 's Konings dienst en gunstig zou werken op de gemoederen der Zwitsers, wier religieuze begrippen meest altijd uitwendigen glans en plegtigheid vorderen'. De koning had tegen fabricage in Zwitserland geen bezwaar, maar bepaalde uitdrukkelijk dat de kerkelijke wijding hier te lande moest plaatsvinden. Opmerkelijk is dat Auf der Maur er bepaald op aandrong dat de kleur van het vaandel oranje zou zijn, 'daar die kleur de Roomse Zwitsers dierbaar is'.

Ook betoogt hij dat alleen op het vaandel van het eerste bataljon de wapens van de cantons moeten voorkomen en die van de andere bataljons alleen oranje moeten zijn, terwijl de capitulatie alleen spreekt van één regimentsvaandel bij het eerste bataljon.

Inmiddels duurde het meer dan een jaar voordat het vaandel gereed was, zodat andere zwitserse regimenten eerder een vaandel ontvingen dan dat van Auf der Maur.

Op 20 maart 1816 zond kolonel Jenner van het 29e regiment een ontwerp in, dat op 23 maart reeds koninklijke goedkeuring verkreeg en op 7 oktober gereed was.

Door luitenant-generaal A. H. J. van der Plaat, Bevelhebber in het 4e Groot Militaire Commando werd het op 18 november 1816 op de gewone paradeplaats te 's Hertogenbosch aan de vaandeldrager overhandigd. Dit geschiedde na een toespraak (in het Nederlands), die begon met:

`Heeren Hoofdofficieren, Kapiteins en Luitenants, Onderofficieren en manschappen uitmakende het Hoogloflijk Regiment Zwitsers van Jenner No. 21, Brave Krijgscamaraden'. Bij de overhandiging, waarbij de geweren gepresenteerd waren, sprak de generaal: Ontfangt gij, Vaandrager, namens den beste der koningen, onzen geliefden monarch, in tegenwoordigheid van het gantsche regiment, dit vaandel uit mijne hand. Hierna werden de geweren afgezet en de schako's op de bajonetten geplaatst, waarna de generaal vervolgde met: Gij Mijne Heeren Officieren hebt reeds trouw aan den koning gezworen. Zweert nu ook bij deze gelegenheid met het gantsche regiment plechtig en onder den blooten hemel dat gij lieden Uw vaandel nimmer verlaten, maar tot den laatsten man verdedigen zult.

In het verslag dat de generaal aan de koning uitbracht staat helaas niet vermeld, hoe deze eed werd afgelegd.

Voor de Zwitsers sloot deze beëdiging aan bij een eeuwenoude traditie, die nog steeds in ere gehouden wordt. Bij de mobilisaties van 1914 en 1939, hebben hele divisies de eed van trouw afgelegd terwijl hun vaandels uitgetreden stonden vóór de Oberst-Divisionar.

In 1816 hield na de generaal de kolonel Jenner een korte toespraak en de veldprediker een `zeer gepaste redenvoering'. Hierna had een défilé plaats, waarna het regiment zich weer in carré plaatste en het vaandel langs alle compagnieën trok, waarbij de geweren gepresenteerd werden.

De rechter flankcompagnie van het 1e bataljon begeleidde het vaandel naar de woning van de kolonel Jenner. Voor de officieren was er 's avonds een diner van 80 couverts, waaraan ook de gouverneur der provincie aanzat en dat gevolgd werd door een zeer geslaagd bal.

De onderofficieren en manschappen ontvingen die dag een dubbel rantsoen jenever, een pond witbrood en een vierde pond kaas.

Inmiddels had op 6 november 1816 kolonel Ziegler van het 30e regiment ook een ontwerp ingezonden, dat op 11 november door de koning werd goedgekeurd en op 12 april 1817 door de regimentscommandant uit Zwitserland werd ontvangen.

Aan dit vaandel was een rood-witte cravatte aangebracht en de Bevelhebber in het 5e Groot-Militaire Commando, de luitenant-generaal G. A. Baron de Constant Villars (zelf een Zwitser) informeerde bij de Commissaris-Generaal van Oorlog of dit diens goedkeuring kon wegdragen. De CG antwoordde hierop dat de cravatte gekleurd mocht worden zoals de korpscommandant zou goedvinden `la cravatte ne faisant pas partie intégrante du drapeau, et n'étant qu'un ornement dont la forme et les couleurs dépendent ordinairement de celui ou de celle qui en fait hommage au corps comme réminiscence de quelque événement marquant'. De generaal Constant verzocht daarna de uitreiking te doen plaatsvinden op 24 augustus zijnde de verjaardag van de koning, omdat de plechtigheid `donnera à ce jour intéressant un air de fête qu'il n'aura surement pas sans cela à Liège, ou l'on se montre si ingrat et froid à l'égard de notre Souverain'.

Volgens het verslag van de generaal Constant heeft de uitreiking onder grote belangstelling van de Luikenaren plaats gevonden op de Place de Saint Lambert. Na een toespraak in de franse taal werd het vaandel overhandigd aan de inmiddels tot generaal-majoor bevorderde regimentscommandant, die het aan de vaandeldrager overhandigde. Na een toespraak van de regimentscommandant heeft het gehele regiment daarna prêté et répété à haute voix le serment de fidélité à Sa Majesté tel qu'il nous est prescrit (ook hier is geen eedsformule vermeld).

Na drie salvo's door het hele regiment werd onder tromgeroffel en muziek het vaandel langs de compagnieën gemarkeerd.

Daarna nam het regiment deel aan de garnizoensparade die ter ere van de verjaardag van de koning gehouden werd op de Quai d'Avroy. Om drie uur 's middags werd door de officieren een maaltijd gehouden waaraan ook de gouverneur van de provincie en de officieren van het garnizoen aanzaten.

De Zwitsers ontvingen het gebruikelijke extra rantsoen jenever, kaas en witbrood. Daar de provinciale commandant en de commandanten van de dragonders en artillerie die in Luik in garnizoen lagen, de generaal erop gewezen hadden dat de extra rantsoenen bij de andere troepen jaloezie konden opwekken, had deze bepaald dat ook twee eskadrons dragonders en twee compagnieën artillerie deze tractatie moesten ontvangen. In zijn rapport aan de Commissaris-Generaal van Oorlog verzoekt hij hiervoor alsnog toestemming en eindigt niet zonder humor met; Dans le cas contraire j'en supporterai les frais pour soutenir l'honneur de la Castille. Bij koninklijk besluit van 11 september 1817 Nr 39 werden de extra rantsoenen alsnog goedgekeurd.

Inmiddels was het vaandel van het 32e regiment gereed gekomen en moest dit op last van de koning in Nederland gewijd worden. Niemand minder dan de Prins de Méan, aartsbisschop van Mechelen werd verzocht de inzegening te volvoeren. Hoewel door de luitenant-generaal van der Plaat de 23e november als datum voor de plechtigheid was vastgesteld, had deze plaats op 25 december 1817 in de kathedraal van Antwerpen, waar twee van de vier bataljons in garnizoen lagen.

Om 11 's morgens stonden deze bataljons in groot tenue opgesteld in de kathedraal waar de regimentsalmoezenier Burgler een toespraak hield over de roemvolle daden der Zwitsers en opriep tot plichtsbetrachting en trouw aan de koning. Nadat het vaandel op het hoogaltaar was gelegd, begonnen de klokken te luiden en speelde het orgel koraalmuziek. Een commissie van ontvangst bestaande uit de grootalmoezenier, alle geestelijken van de stad en twee kapiteins van het regiment, ontvingen bij de kerkdeur de aartsbisschop die vergezeld was van zijn twee grootvicarissen. Onder een baldakijn schreed de kerkvorst naar het hoogaltaar, waar hij plaats nam op de aartsbisschoppelijke stoel.

De groot- vicarissen overhandigden achtereenvolgens het vaandeldoek, de cravatte en de vaandelkoorden, die door de aartsbisschop gewijd werden, waarna de vaandrig en twee kapiteins de ring van de aartsbisschop kusten en de gewijde voorwerpen naar de regimentscommandant droegen, die de delen aan de vaandelstang bevestigde, waarna het nu complete vaandel weer op het altaar gelegd werd.

De officieren begaven zich daarna naar de grote sacristie, waar de aartsbisschop een dankrede uitsprak en alle officieren aan zich liet voorstellen.

Een majoor, twee kapiteins, een luitenant en een detachement flankeurs bracht daarna het ontplooid vaandel naar de woning van de luitenant-generaal van der Plaat.

Daarop verliet het regiment de kathedraal met uitzondering van de regimentscommandant, twee kapiteins en vier luitnants van het 3e bataljon, dat in Mechelen in garnizoen lag. Dit gezelschap begeleidde de aartsbisschop naar zijn paleis. De uitreiking vond plaats op 6 januari 1818 op de Meir te Antwerpen. Na een toespraak van de generaal van der Plaat tot het hoogloffelijk katholiek Regiment von Aufdermaur No. 32, werd het vaandel ontrold, de geweren gepresenteerd, de mars geslagen, het vaandel overhandigd aan de generaal-majoor, die in handen van de generaal van der Plaat de volgende eed aflegde: Ik zweer onder dit vaandel trouw aan Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden, gehoorzaamheid aan de wetten, en onderwerping aan de krijgstuicht. Na voorlezing van de eedsformule, antwoordde Auf der Maur met: Zo waarlijk helpe mij God Almachtig.

Met een kernachtige toespraak overhandigde hij daarna het vaandel aan de vaandeldrager.

Nu werd de door de generaal van der Plaat voorgelezen eedsformule door Auf der Maur in het Duits en Italiaans vertaald en nadat de schako's op de bajonetten waren geplaatst staken eerst de Duitssprekenden en daarna de Italiaanssprekenden de twee voorste vingers van hun rechterhand op en zeiden na elkaar in hun eigen taal de regimentscommandant na: Ik heb gehoord en begrepen wat mij is voorgelezen; Ik beloof, mij getrouw daarnaar te gedragen, mij er vast en onwrikbaar zonder aarzeling aan te houden. Zo waarlijk helpe mij God en Zijn Heiligen. De regimentscommandant antwoordde hierop in beide talen: De Hoogste schenke hiervoor Zijn goddelijke genade. Hierna werden de drie salvo's afgegeven, gedefileerd voor de luitenant-generaal van der Plaat en droeg de vaandeldrager Franz Auf der Maur, zoon van de regimentscommandant, het vaandel langs de gelederen. Tot besluit werd door de regimentscommandant aan de officieren een korpsmaaltijd aangeboden.

Daar een verslag van de plechtigheid niet in het archief van het 4e Groot Militair Commando is aangetroffen, moet aangenomen worden dat het gebruikelijke extra rantsoen ook deze keer aan onderofficieren en manschappen verstrekt is.

Hoewel de Zwitserse regimenten niet geremd werden door de Commissaris-Generaal van Oorlog (immers binnen drie tot zeven dagen waren de ontwerpen goedgekeurd) maakte het ontbreken van voorschriften de vervaardiging vrij moeilijk. De commandanten hadden lang tijd nodig om een goed ontwerp te maken, de fabricage in Zwitserland duurde vijf tot zeven maanden (voor de Roomse cantons bijna anderhalf jaar) en het ceremonieel van de uitreiking werd overgelaten aan de Bevelhebbers in de Groot Militair Commando's die het weer overlieten aan de regimentscommandanten.

De commandant van het 31e regiment, de generaal-majoor Sprecher maakte dan ook bepaald geen haast met het inzenden van een ontwerp. Pas op 22 april 1818 (2 ½ jaar na het tekenen van de capitulatie) diende hij een ontwerp in met de verontschuldiging dat de tekenaar ziek was geweest. Ook had hij al een offerte van een Zwitserse firma die voor f 600,- het vaandel zo tijdig klaar kon hebben, dat het op 18 juni, de gedenkdag van de slag bij Waterloo kon worden uitgereikt. Maar nu maakte de Commissaris-Generaal toch wel bezwaar. De vaandels van het 29e en 30e regiment hadden respectievelijk f 252,16 en f 210,- gekost en voordat over de grondcouleur beslist kon worden, moesten er ook enige kleine details veranderd worden. De generaal Sprecher antwoordde prompt dat zijn ontwerp veel beter was dan de vaandels van de andere regimenten, waarvan na een maand de verf al afviel en waarvan het oranjedoek ontzettend verkleurde. Als het departement een leverancier wist die voor minder het ontwerp op goede witte zijde zo kon schilderen dat de verf niet losliet, dan moest die de opdracht maar krijgen. Ook wilde de regimentscommandant het vaandel desnoods zelf wel betalen. Zowel de Commissaris-Generaal als de Koning namen hierop een gunstig besluit en op 25 juni 1818 (dus een week na Waterloodag) kreeg generaal Sprecher toestemming het dure vaandel te doen vervaardigen.

Op 2 augustus was het vaandel bijna gereed, maar toen kwam er een nieuwe moeilijkheid opdagen. Generaal Constant herinnerde zich de moeilijkheden die hem een jaar eerder in Luik voorspeld waren en vroeg nu vooraf toestemming om het hele garnizoen van Maastricht de extra rantsoenen te mogen geven. Deze keer wilde hij kennelijk niet 'soutenir l'honneur de la Castille'.

Nu lag in Maastricht wel wat meer garnizoenen dan twee compagnieën artillerie en twee eskadrons dragonders. Ongetwijfeld vond de Commissaris-Generaal het niet prettig dat de generaal Constant hem voor de tweede maal dwong tot extra uitgaven en hij antwoordde dan ook dat de Koning nog niet eens beschikt had dat het regiment Sprecher extra rantsoenen zou krijgen en er niet op gerekend mocht worden dat de uitreiking op de verjaardag van de koning (24 augustus) kon plaatsvinden. Maar op 18 augustus stemde de koning toe in tractatie voor het hele garnizoen, zodat dit eigenlijk wel mogelijk was geweest. De CG gaf echter pas op 27

augustus het besluit door aan de generaal Constant, waardoor de uitreiking op 6 september op de Grote Markt te Maastricht kon plaatsvinden.

Aanwezig waren de gouverneur van de provincie, de provinciale commandant, alle generaals met hun staven, de commandant van de vesting en alle officieren van het garnizoen.

Het vaandel werd door de adjudant van de generaal ontrold en omhoog gehouden, waarna de generaal een korte toespraak hield in de duitse taal. Daarna werden de geweren gepresenteerd en het vaandel aan de regimentscommandant overhandigd, die het eedsformulier voorlas dat door het regiment in koor beantwoord werd met 'So wahr mir Gott allmächtig helfe'. Hierbij stonden de soldaten met het geweer bij de voet, de schako op de bajonet en hielden de twee voorste vingers van hun rechterhand omhoog.

Spreker had vóór de Franse Revolutie ook in Nederland gediend (hij was in Bergen op Zoom geboren) en hield een korte maar gloedvolle toespraak over de deugd der Zwitsers, die hij besloot met *Es lebe der König*, wat door het hele regiment geestdriftig herhaald werd.

De vaandels van de Zwitserse regimenten hebben rond tien jaar dienst gedaan. Toen werden de regimenten opgeheven, moesten de vaandels worden ingeleverd bij het Departement van Oorlog en konden de regimentscommandanten ze desgewenst terug brengen naar Zwitserland. Aangenomen mag worden dat dit gebeurd is, maar over de huidige verblijfplaats ontbreken alle officiële gegevens.

Daardoor is eigenlijk niet bekend hoe ze er precies uit gezien hebben. De afbeeldingen die ervan bestaan zijn te vinden in de Memorie betreffende uitreiking, vernieuwing en inlevering van vaandels en standaarden bij het Nederlandsche Leger sedert 1813 (No. 4 der Krijgsgeschiedkundige Geschriften bewerkt onder toezicht van den Chef van den Generale Staf) en waarschijnlijk copieën van de ontwerpen die de regimentscommandanten hebben ingeleverd.

Hierbij valt het op dat in de capitulatie eerst de zijde met het wapen van Nederland genoemd wordt en daarna de zijde met de wapens van de cantons. De koninklijke besluiten betreffende vaandels noemen steeds eerst de parade- of voorzijde met de naam van het korps en het gekroonde naamcijfer van de koning die het vaandel verleent. De Zwitserse vaandels hadden het koninklijk wapen echter op de paradezijde, waardoor de naam van het korps bij het defileren niet zichtbaar was. Het Nederlandse wapen is op geen twee vaandels gelijk afgebeeld. Bij Jenner (29), Ziegler (30) en Auf der Maur (32) is het veld bezaaid met horizontale blokken. Alleen Ziegler (30) vertoont het ridderkruis van de Militaire Willemsorde, Auf der Maur (32) een vijfarmig fantasiekruis. Ziegler (30) heeft het wapen met de daarbij behorende mantel (die in 1820 op de andere doeken uitdrukkelijk werd weggelaten). De spreuk *Tanta Est Feducia Gentis* staat bij Ziegler (30) en Spreker (31) op de achterzijde onder de wapens van de cantons, bij Jenner (29) op de paradezijde onder het rijkswapen. Laastgenoemd vaandel heeft op de achterzijde onder de cantonwapens een tweede spreuk 'Alte Treue wahre Ehre'. Alle spreuken staan op een banderol, behalve bij Auf der Maur (32) waar *Force Valeur et Constance* op het doek boven het rijkswapen staat. De gekroonde letter W staat bij Jenner (29) in de vier hoeken van de voorzijde (op de achterzijde staan daar gekroonde letters B (van Bern). Bij Ziegler (30) en Auf der Maur (32) staat een gekroonde W op de achterzijde tussen de wapens van de cantons. Op het witte vaandel van Spreker (31) komt geen letter W voor. Op de achterzijden komt bij Jenner (29) alleen het gekroonde wapen van Bern voor met daaronder een banderol met het opschrift; *Berner Regiment errichtet 23 sept. 1814*, Bij Ziegler (30) in een kring van bovenaf kloksgewijs de wapens van Zurich, Sankt Gallen, Thurgau, Aargau en Schaffhausen. Spreker (31) vertoont op overeenkomstige wijze de wapens van Graubunden, Appenzell en Glarus, Auf der Maur (32) dat veertig compagnieën telde, die in acht verschillende cantons geworven werden, vertoont op de achterzijde de wapens van Schwyz, Unterwalden, Zug, Solothurn, Tessin, Appenzell, Luzern en Uri.

Dat de Zwitserse wapens soms iets anders afgebeeld zijn dan ze thans gevoerd worden moet niet aan de ontwerper verweten worden, ook ons rijkswapen heeft heel wat kleine veranderingen ondergaan voordat het zijn huidige vorm kreeg. Het vaandel van Auf der Maur (32) onderging in 1820 een zeer ingrijpende verandering. Generaal Auf der Maur werd toen wegens oneerlijke handelingen, bedrog en knoeierijen gecasseerd en als regimentscommandant opgevolgd door de kolonel Goldlin de Tieffenau. Daar het regimentsvaandel het enige was met de naam van de regimentscommandant (vóór 1795 was dit nooit gebruik geweest), moest het gewijde vaandel nodig vervangen worden. Toen al opdracht gegeven was een nieuw vaandel te doen vervaardigen (koninklijk besluit van 8 januari 1822 nr 95) deelde de kolonel op 16 juli 1822 aan het Departement van Oorlog mede, dat het hem gelukt was de naam Auf der Maur op het doek uit te wissen en een borduurwerker zich bereid verklaard had voor f 12,- op de plaats waar de naam had gestaan enig borduurwerk aan te brengen. Bij koninklijk besluit van 21 augustus 1822 nr 111 werd dit toegestaan. Daar het betreffende vaandel stellig het lelijkste van de vier was, kan moeilijk worden aangenomen dat het door de borduurwerker inderdaad verfraaid is.

Samenvattend kan gezegd worden dat de vanden van de vier Zwitserse regimenten de overgang waren tussen de vanden van vóór de Franse Tijd en de vanden, die vooral onder invloed van Napoleon in het begin van de negentiende eeuw de vorm kregen, die ze thans nog hebben.

Toch hebben ze een grote invloed gehad op de in 1820 uitgereikte vanden en standaarden. In de eerste plaats werd de oranje kleur behouden evenals het gekroonde naamcijfer (tot 1948 de letter W).

Ook de krans bestaande uit een lauwer- en een eikentak, die op vanden van vóór 1795 wel voorkwam, is via drie Zwitserse vanden (van regimenten 29, 30 en 32) tot op de huidige dag behouden. De definitie die de Commissaris-Generaal op 18 april 1817 van de cravatte heeft gegeven is steeds van kracht gebleven en leidde in 1952 tot de invoering van de cravatte bij naamsveranderingen en in 1977 bij verlening van vandelopschriften. Bij de uitreiking van de Zwitserse vanden werd het duidelijk dat het vaandel niet aan de vandeldrager maar aan de commandant moest worden overhandigd, terwijl het langs de gelederen marcheren van het vaandel voordien ongebruikelijk en thans nog steeds in zwang is.

De aanwezigheid van hoge burger autoriteiten (destijds de gouverneur van de provincie was een nieuwigheid die tot nu toe heeft stand gehouden).

In 1816 verzocht generaal-majoor Jenner reeds de uitreiking door één van de prinsen te doen geschieden, wat sedert 1829 hier te lande gebruikelijk werd. Tenslotte is het buffet dat thans na een vandeluitreiking voor alle aanwezigen wordt aangericht de voortzetting van het diner der officieren en de genever met brood en kaas der onderofficieren en manschappen uit de jaren 1816 tot 1818.